

SPRAWOZDANIE Z KONFERENCJI DNI DIGITALIZATORA

W dniach 27–28 września 2017 r. odbyła się w Warszawie piąta edycja Dni Digitalizatora, zorganizowanych przez Narodowe Archiwum Cyfrowe (NAC). Tematyka spotkania skupiła się głównie wokół zagadnień Zarządzenia nr 14 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 31 sierpnia 2015 r. w sprawie digitalizacji zasobu archiwalnego archiwów państwowych (dalej: zarządzenie). W spotkaniu wzięli udział przedstawiciele Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych, Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, archiwów państwowych oraz innych instytucji.

Konferencję otworzył dr Wojciech Woźniak, Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych. Podkreślił, że w związku ze zmieniającymi się technologiami zmiana zarządzenia lub przygotowanie nowego dokumentu jest niezbędne i oczekiwane. Wyraził potrzebę zastanowienia się nad zasadnością obecnie stosowanych parametrów digitalizacji materiałów oraz zastosowania innych formatów zapisu cyfrowego z uwzględnieniem rozdzielczości mniejszej od zalecanej. Podkreślił, że digitalizacja powinna być postrzegana jako fragment procesu udostępniania, które stanowi jedno z głównych zadań archiwów państwowych. Nawiązał również do opracowywanej Strategii digitalizacji zasobu archiwów państwowych na lata 2018–2023, której celem jest usystematyzowanie procesu digitalizacji zasobu archiwów państwowych. Jednocześnie poinformował, że w 2018 r. archiwa państwowe będą priorytetowo digitalizować materiały audiowizualne oraz materiały związane z odradzaniem się państwowości polskiej, w związku z obchodami 100. rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości.

Następnie głos zabrała Anna Czajka (Archiwum Główne Akt Dawnych, AGAD), która w wystąpieniu „Przygotowanie konserwatorskie materiałów archiwalnych” podkreśliła wagę konserwacji archiwaliów przed ich zdigitalizowaniem. Omówiła cztery grupy konserwatorskie, do których powinny zostać zakwalifikowane materiały archiwalne przeglądane pod kątem digitalizacji. Zapelowała o systematyczny przegląd archiwaliów pod kątem kryteriów oceny stanu ich zachowania. Zwróciła uwagę na różnice między konserwacją masową a profilaktyką konserwatorską obejmującą drobne naprawy. Odniosła się do priorytetu digitalizacyjnego materiałów audiowizualnych, podkreślając jednocześnie, że ich digitalizacja wymaga uprzednio identyfikacji, a przede wszystkim oceny stanu zachowania.

Dorota Gębicka (Archiwum Akt Nowych, AAN) oraz Michał Zawada (Archiwum Państwowe w Lublinie) w wystąpieniu pt. „Materiały aktowe, dokumentacja techniczna, materiały ulotne” omówili zapisy zarządzenia uwzględnione w rozdziale trzecim, określającym czynności, które należy wykonać w trakcie przygotowania materiałów do digitalizacji. Wskazali, że opis przygotowania

materiałów do digitalizacji w wielu aspektach wymaga doprecyzowania. Dotyczy to m.in. kwestii paginacji, zachowania poprawnego układu akt wewnątrz poszczególnych jednostek archiwalnych, tj. miejsca w nich załączników, digitalizowania lub nie stron niezapisanych oraz ponownego zszywania lub nie materiałów po digitalizacji zawartości. W trakcie dyskusji omawiano różne metody paginacji, sposób jej nanoszenia na dokument główny i załączniki, wskazywano na najczęściej popełniane błędy w numerowaniu stron, które musiały być korygowane przez skanerzystę już na etapie digitalizacji. Ustalono, że w procesie digitalizacji zabezpieczającej, przy wystąpieniu wielu stron pustych, archiwa nie powinny ich pomijać, a zatem winny postępować zgoła odmiennie od funkcjonujących przepisów zarządzenia. Okazało się też, że nie wszystkie archiwa stosują się do zapisu zarządzenia w punkcie mówiącym o braku konieczności zszywania materiałów po ich digitalizacji. Pojawił się postulat, aby materiały poddane konserwacji masowej były bezpośrednio digitalizowane. Zasugerowano, że te zagadnienia o charakterze metodycznym powinny być uregulowane odrębnym normatywem. Wiele zastrzeżeń wzbudził również zapis rozdziału czwartego zarządzenia, mówiący o tym, że w przypadku jednoczesnego zeskanowania dwóch sąsiadujących stron kopia wzorcowa powinna pozostać w formie jednego pliku. Stwierdzono, że w wypadku materiałów luźnych skanowanie powinno przebiegać 1:1, a w przypadku ksiąg 2:1. Pojawił się również głos z sali informujący, że wzrosła cena jednostkowa za skan w przypadku zamówienia usługi digitalizacji 2:1. Panel zakończono postulatem o potrzebie spójności przepisów o digitalizacji z przepisami metodycznymi.

Ryszard Bacmaga (Archiwum Państwowe we Wrocławiu) podzielił się ze słuchaczami doświadczeniami w zakresie digitalizacji kartografików („Dokumentacja kartograficzna”). Zwrócił uwagę, że ten rodzaj dokumentacji wymaga w trakcie cyfryzacji zaangażowania 2–3 osób. Zaapelował, aby podczas tych prac zwracać uwagę m.in. na właściwe umieszczenie wzorca wymiaru (linijki), nadanie mapie georeferencji oraz na rolę wzornika w ramach przestrzeni kolorów, który zdaniem prelegenta powinien być zapisywany jako oddzielny plik. Następnie omówił wrocławską bazę Rejestr skanów, umożliwiającą ich ewidencję, a przede wszystkim łączenie opisu archiwalnego z plikiem cyfrowym. Podkreślił zasadność podziału pracy między archiwistą a skanerzystą w zakresie dodawania elementów identyfikujących kopię cyfrową. Nawiązał również do technologii *Zoomify*, umożliwiającej łatwą i szybką prezentację skanów oraz do prezentacji strumieniowej. W podsumowaniu wskazał na potrzebę rozwinięcia w nowym zarządzeniu zapisów dotyczących kartografii.

Katarzyna Kwaśniewicz (Archiwum Państwowe w Katowicach) oraz Karol Zgliński (AGAD) w wystąpieniu pt. „Pergaminy, pieczęcie i muzealia” podzielili się swoimi nieco odmiennymi doświadczeniami w zakresie digitalizacji tych materiałów. K. Kwaśniewicz stwierdziła, że digitalizacja pergaminów jest zadaniem wymagającym obsługi często 2–3 osób, zawierają one bowiem

plisę, pasmanterię, pieczęcie, często są też wielokrotnie złożone. Zwróciła także uwagę na obecność pasków pergaminowych wypełnionych często zapisami, dlatego zaleciła również ich digitalizację. Podkreśliła, że digitalizacja pieczęci wymaga dokładności i ostrożności, zwłaszcza w odniesieniu do tych znajdujących się przy dokumentach wielopieczętnych. Wiele uwagi w trakcie dyskusji poświęcono digitalizacji puszek pieczętnych oraz postępowaniu z pieczęciami zaszytymi. Zaproponowano w wypadku digitalizacji pergaminów skanowanie rewersu i awersu bez użycia szyby dociskowej, z delikatnym odgięciem plisy. K. Kwaśniewicz wskazała, że każdą pieczęć skanować należy oddzielnie, dwustronnie, nie należy na siłę otwierać puszek czy rozpruwać historycznych zabezpieczeń. Należy też digitalizować puszki pieczętne, zapisane paski, oryginalne opakowania. Materiały tego rodzaju powinny być digitalizowane we własnych pracowniach archiwów państwowych, z wykluczeniem digitalizacji masowej. W AGAD digitalizacja pergaminów i pieczęci przebiegała w odmienny sposób — w trybie odpłatnej usługi zewnętrznej. Archiwum otrzymało dofinansowanie w ramach konkursu Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych „Digitalizacja 2016”. Zdigitalizowano 309 dokumentów pergaminowych (wykonano ok. 1,5 tys. skanów). Usługodawca wykonał skanowanie pergaminów, podzielonych na trzy grupy w zależności od stopnia trudności, w siedzibie Archiwum. W procesie skanowania używano szyby dociskowej, z zastrzeżeniem, że plisa była prawidłowo przytrzymana, a nie zgnieciona. Prelegenci podkreślili, że treść zarządzenia dostosowana jest do digitalizacji masowej, pomija zaś, oprócz zalecanych parametrów, inne ważne i ciekawe kwestie związane z digitalizacją pergaminów i pieczęci. Regulacji wymaga ich zdaniem również organizacja stanowiska ds. fotografii. Pod rozważę zebranych poddali też kwestię, czy wytyczne takie powinny być uwzględnione w zarządzeniu, czy też sformułowane jako katalog dobrych praktyk. Ważne jest jednak, aby dla całej sieci archiwalnej określić podstawowe założenia, które będą pomocne nie tylko w trakcie digitalizacji realizowanej w pracowniach własnych archiwów państwowych, ale także przy sporządzaniu zapytań ofertowych formułowanych na potrzeby zleceń.

Renata Makulska (NAC) z kolei w wystąpieniu pt. „Dokumentacja fotograficzna” zasygnalizowała, że NAC zamierza zorganizować studium fotografii w ramach pracowni digitalizacji. Podkreśliła również, że digitalizacja masowa nie zawsze przekłada się na jakość kopii cyfrowych. W związku z dużą liczbą odbitek i dubletów w kolekcjach oraz albumach zasadne wydaje się, aby przed digitalizacją dokonać ich wartościowania. W trakcie dyskusji ustalono, że w rzeczywistości chodzi o brakowanie akt, które powinno zostać przeprowadzone na etapie opracowania zespołu, lub o selekcję materiałów na etapie ich przejmowania. W tym miejscu pojawił się głos z sali, że zarządzenie mówi o digitalizacji zabezpieczającej zasób archiwów, a więc należałoby zeskanować cały zespół lub jednostkę archiwalną razem np. z powtarzającymi się odbitkami. Pojawił

się również postulat w zakresie wprowadzenia kategoryzacji akt, polegającej na ustaleniu, jakie rodzaje oraz z jakiego okresu można zachować w formacie TIFF, a jakie w standardzie JPEG 2000 bezstratnym lub stratnym.

W nawiązaniu do dyskusji, w której pojawiły się głosy o potrzebie lepszej organizacji procesu digitalizacji, Maciej Gajewski (Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, NDAP) omówił przygotowywany moduł w ZoSIA, służący do obsługi digitalizacji, uwzględniający jej planowanie oraz umożliwiający przesył kopii do NAC za pośrednictwem sieci.

W ostatnim panelu konferencji Katarzyna Plewka oraz Michał Gola (NAC) w wystąpieniu na temat „Materiały filmowe i dźwiękowe” przedstawili zagadnienia związane z rodzajami nośników oraz ich digitalizacją. K. Plewka zaprezentowała udział procentowy materiałów filmowych i dźwiękowych w zasobie archiwów państwowych. Podkreśliła, że zaprezentowane wartości nie zawsze odpowiadają stanowi faktycznemu, albowiem wiele materiałów tego rodzaju ma status użyczonych, np. Telewizji Polskiej. Następnie wymieniła rodzaje nośników filmowych przechowywanych w zasobie NAC. W związku z tym, że zarządzenie nie reguluje digitalizacji materiałów filmowych oraz dźwiękowych NAC posługuje się Katalogiem Dobrych Praktyk przy ich digitalizacji, który był załącznikiem do regulaminu Programu Wieloletniego KULTURA+. Zaapelowała również, by w trakcie realizowania zaplanowanego na przyszły rok Programu digitalizacji materiałów audiowizualnych skorzystać z praktyk stosowanych przez inne instytucje kultury lub centra kompetencji. M. Gola przybliżył słuchaczom historię zapisów fonograficznych. Poruszył m.in. kwestie związane z rodzajami urządzeń służących do odtwarzania zapisów dźwiękowych oraz rozwojem rynku konsumenckiego w tej sferze. Referenci zwrócili uwagę na fakt, że zasób materiałów dźwiękowych jest coraz większy, zaś nośników służących do ich odtwarzania brakuje, dlatego należałoby ustalić, jakie materiały należy digitalizować w pierwszej kolejności i czy w tej sytuacji wszystkie winny być poddane temu procesowi.

Konferencję zakończono panelem dyskusyjnym, w trakcie którego Maciej Gajewski (NDAP), Bolesław Rassalski (Archiwum Państwowe w Bydgoszczy), Adam Waszkiewicz (NAC) oraz dr Piotr Kucia (Akademia Sztuk Pięknych) odnieśli się do poszczególnych zagadnień. Próbowano odpowiedzieć na pytanie, czy potrzebne jest nowe zarządzenie, czy może wystarczy modyfikacja treści aktualnego normatywu, nie określono jednak trybu postępowania. Maciej Gajewski zdefiniował trzy obszary wymagające dalszej pracy, tj.: dopracowanie standardów digitalizacji rodzajów materiałów nieuwzględnionych w zarządzeniu, przeprowadzanie wartościowania materiałów przed ich digitalizacją, które pozwoliłoby zastosować zróżnicowane parametry kopii wzorcowej, co przełożyłoby się na oszczędności oraz zbudowanie platformy wymiany doświadczeń i wiedzy. Bolesław Rassalski zgodził się z przedmówcą w zakresie zdefiniowanych potrzeb, jednocześnie podkreślił, że doprecyzowanie

procedur digitalizacji materiałów audiowizualnych może okazać się pomocne również w przypadku zlecenia tego zadania w trybie *outsourcingu*. Poparł też propozycję przygotowania odrębnego normatywu określającego metodykę postępowania z materiałami, które należy przygotować do digitalizacji, oraz katalogu dobrych praktyk w zakresie digitalizacji poszczególnych rodzajów materiałów. Piotr Kucia odniósł się do zagadnień związanych z finansowaniem digitalizacji zasobu oraz problemów sprzętowych. Jego zdaniem warto byłoby rozważyć kwestię podniesienia standardów digitalizacyjnych przy okazji korzystania z zamówień w trybie odpłatnej usługi zewnętrznej. Zauważył również, że na świecie odchodzi się od skanerów, a zaczyna korzystać z przystawek cyfrowych. Podkreślił, że w dobie cyfryzacji ważne jest zorganizowanie pracy w kierunku digitalizacja masowej. Adam Waszkiewicz zauważył, że utrzymywanie kopii wzorcowych i poglądowych wymaga sprawnej organizacji oraz miejsca na dyskach. Wyraził przekonanie, że warto byłoby zastanowić się nad potrzebą utrzymywania kopii tylko wzorcowych, podczas gdy kopie poglądowe wykonywane byłyby na życzenie użytkownika.

Na zakończenie Maciej Gajewski poprosił o przekazywanie propozycji tematów do poruszenia podczas szkoleń i konferencji realizowanych przez NAC.

Eliza Dąbrowska

(Warszawa, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych)

JUBILEUSZ 500-LECIA REFORMACJI W ARCHIWUM GŁÓWNYM AKT DAWNYCH

Archiwum Główne Akt Dawnych (AGAD) w Warszawie włączyło się w cykl centralnych uroczystości jubileuszowych organizowanych przez Kościół Ewangelicko-Augsburski w Polsce w związku z jubileuszem 500-lecia reformacji. W ich ramach 28 października 2017 r. w AGAD odbyły się pokazy specjalne aktu Konfederacji Generalnej Warszawskiej uchwalonej 28 stycznia 1573 r.¹ Był to akt tolerancji wyznaniowej obowiązującej w Rzeczypospolitej. O znaczeniu tego dokumentu dla powszechnego dziedzictwa kulturowego świadczy wpisanie go w 2003 r. na Listę Światowego Dziedzictwa Programu UNESCO „Pamięć Świata”. Pokazom dokumentu towarzyszyły prelekcje eksperckie informujące o kontekście wydania aktu, jego treści i przywieszonych do niego 209 pieczę-

¹ Archiwum Główne Akt Dawnych (cyt. dalej: AGAD), Zbiór dokumentów pergaminowych, sygn. 4467.